

Medya ve Demokrasi

Walter Bajohr

1. Aşağıdaki üç temel unsur, demokrasi için vazgeçilmez unsurlardır:
 - Düşünce özgürlüğü, basın-yayın özgürlüğü
 - Hukuk devleti (İnsan hakları, bağımsız yargı)
 - Siyasal katılım (Vatandaşların yönetime katılımı, serbest seçimler, partiler)

Bu üçlü düzen içinde medyanın serbest ve bağımsız olması, demokrasinin işlevi için en önemli şarttır. Medyanın serbest ve bağımsız olması, diğer unsurların ihtiyaç duyduğu ve deyim yerindeyse onların işlevini kolaylaştıran "yağlayıcı madde" gibidir. Kamuoyunu önce medya oluşturur:

- Medya, özgür bir kamuoyu oluşması için bilgilerin aktarılmasını sağlar,

- Medya, ortam ve koşulları gözetir, gelişmeyi ve değişimleri bilinçlendirir, eleştirileri dile getirir, olumsuzlukları ve skandalları ortaya çıkarır,
- Ortaya koydukları eylemlerle, örn. reformlar talep ederek, siyaseti teşvik eder,

Özgür medya olmadan serbest seçimleri düşünmek mümkün değildir.

2. Özgür medya, demokrasi içinde özel bir himaye görmektedir. Diğer taraftan da medya, demokraside ve demokrasi için özel bir sorumluluğa sahiptir.

Demokrasi, bu sorumluluğun bilincinde olan gazetecilere ihtiyaç duyar.

Demokrasi, buna göre iyi eğitim almış gazetecilere ihtiyaç duyar.

Demokrasi, meslek ahlakına sahip olan ve kendilerini "satmayan" gazetecilere ihtiyaç duyar.

Demokrasinin bütün alanlarda özgür medyaya ihtiyacı vardır.

Demokrasi sadece büyük dairede değil, aksine küçük dairede de işlemelidir.

Başka bir deyişle: Demokrasi ayrıntılarda işlemezse, genelde de işlemez.

Bu nedenle yerel gazetecilik, yerel basın ve yerel radyo bu kadar önemlidir. Yerel gazeteciler insanları harekete geçirirler, çünkü onlar insanların yakın çevrelerinde olan biten hakkında, yaşadıkları hakkında, bildikleri ve bir kategoriye koyabildikleri şeyler hakkında haberler yaparlar.

Demokrasi, küçük çevrede öğrenilir. Özgür ve bağımsız yerel medya bunun için vazgeçilmez şarttır ve yerel gazeteciler de aynen politika-

nın en yüksek liglerinde oynayan gazeteciler gibi iyi eğitim almış ve meslek ahlakına sahip olmak zorundadırlar.

3. Basın özgürlüğü kağıt üzerinde kalmamalı, gerçekten mevcut olmalı ve teminat altına alınmış olmalıdır. Her zaman olduğu gibi çeşitli tehlikeler özgür bir basın ve medya ortamının temelini altını oymaktadır:

- Eleştirel ve hoşnutsuzluğunu dile getiren gazetecilere karşı siyasal baskı yalnız demokratik olmayan sistemlerde mevcut değildir.
- Açık ve özellikle bilgi vermekten kaçınma veya manipüle edilmiş bilgi sayesinde uygulanan gizli sansür, gerçekleri esas alan, objektif bir haberciliğe engel olmaktadır.
- Medyaya ve birebir gazetecilere uygulanan ekonomik baskı, mesleki ve ekonomik varlıkları tehlikeye girdiği takdirde medyanın kendi kendine sansür uygulaması eğilimini teşvik etmektedir.
- Medya piyasasındaki tekelleşme eğilimleri ve gittikçe artan rekabet enformasyon çeşitliliğini ve bilgiye erişim imkânını azaltmaktadır.
- Resmi medya, kendisine devlet tarafından sağlanan sağlam kaynak yardımı ve bilgiye erişimde sahip olduğu ayrıcalıklı konum sayesinde, aynı zamanda devletin bir uzantısıdır ve bunlar devletin, haberlerin devlet kontrolünde verilmesi yönündeki talimatlarına uymak zorundadırlar.

4. Konrad Adenauer Vakfı, çalışmalarında özgür medyanın demokrasi için taşıdığı önemli role geniş yer vermektedir. Bu konunun önemi, aynı zamanda Konrad Adenauer Vakfı'nın uzun vadeli planlanmış Demokrasi Raporu Projesi'nin en önemli parçası olmasıyla da kendini göstermektedir.

Demokrasinin gelişmesi Konrad Adenauer Vakfı'nın dünya çapındaki faaliyetlerinin "Temel amaçları" arasında yer alır. Konrad Adenauer Vakfı, 70 uluslararası bürosuyla 120 ülkede yaklaşık 200 proje yürütmektedir. Bu uluslar arası çalışma üç ağırlıklı nokta üzerinde yoğunlaşmaktadır ki bunlar aynı zamanda demokratik bir temel düzenin başta gelen yapı taşlarıdır:

- Özgür medya
- Hukuk devleti
- Serbest ve gerçek seçim esasına dayanan çoğulcu parti sistemleri

Demokrasiyi geliştirmek, zahmetli, çoğu kez başarısızlıklarla şekillenen ve sadece uzun vadede yapılması gereken bir girişimdir. Bu iş, kalın tahtaları delmeye benzer. Dolayısıyla Demokrasi Raporu Projesi'nin başında Konrad Adenauer Vakfı için şu sorular ön plandaydı:

- Kalıcı demokratikleştirmenin göstergeleri nelerdir?
- Farklı kültürel ve farklı toplumsal kontekstlerde hangi demokrasi anlayışları mevcuttur?
- "Demokratik" olan nedir ya da sadece demokratik kavramlardan istifade eden nedir?

Çünkü şu da bellidir: Üzerinde demokrasi yazılı olan her yerde demokrasi yoktur. Öyleyse Konrad Adenauer Vakfı gibi demokrasiyi geliştirmeye çalışan herkes, yukarıda ifade ettiğim soruları, gelişmeler belli olacak şekilde cevaplayabilmek zorundadır: Demokrasi ileriye mi yoksa geriye mi gidiyor?

5. Dolayısıyla Demokrasi Raporu Projesi için en önemli şart şudur:

Demokrasi ölçülebilir mi?

Ölçülebilir, ama tabii ki metreyle ve şu parola ile değil: Oh! Demok-

rasi yine iki santimetre uzadı. Evet, ama demokrasi konularında ilerlemeler ve gerilemeler ne ile ölçülür?

- Demokrasinin mahiyetini oluşturan önemli bir özellik, onun dinamik şekilde değişmesi ve yeni toplumsal katılım ve siyasal kamuoyu şekillerini geliştirmesidir.
- Bu nedenle demokrasiyi tam ölçmek mümkün değildir. Ama herhalde demokrasinin gelişimi karşılaştırmalı şekilde ele alınabilir ve analiz edilebilir.

Örneğin Freedom House teşkilatı, Alman Bertelsmann Vakfı veya UNO tarafından yapılmış değerlendirmeler mevcuttur. Bunların da Konrad Adenauer Vakfı'nın Demokrasi Raporu'na benzer yaklaşımları bulunmaktadır, ama bunlar aşırı derece resmi ve katı kriterleri esas almaktadırlar. Kısmen bu değerlendirme listelerinde 100'ü aşkın ülke yer almaktadır ki, bundan dolayı da gelişmelerin durumu hakkındaki kararlar zorunlu olarak fazla net olmamaktadır.

6. Tabii ki Konrad Adenauer Vakfı bu mevcut bilgilerin birçoğunu almıştır, ama yine de bu konuda kendine özgü bir yaklaşım geliştirmiştir. Bunun için üç şart daha doğrusu üç temel anlayış etkili olmuştur:

- Demokrasi kavramının bir organizasyon ilkesi anlamında kullanımı, karşılaştırmalı bir analiz için kafi gelmemektedir.
- Demokrasi yönetsel bir biçimde tanımlanmalıdır. Demokrasi, belirli katılım ve itiraz yöntemlerinde kendini günceller.
- Demokrasi her zaman belirli nitelikte kararları kasteder. Demokrasi, siyasi kararların meşruiyetini ve halkın isteğine dayanmasını çağırıştırır.

Öyleyse demokrasi, bir dizi yapıtaşından oluşan çok boyutlu bir fenomendir. Ancak bu tür yapıtaşlarına dayanmak, bir ülkede demokrasinin ne durumda olduğu konusunda karşılaştırılabilir ifadelerde bulunma imkânı verir.

Örneğin genel seçme-seçilme hakkı gerekli ama yeterli bir tanım özelliği değildir. Ama:

- Hukuk güvenliği ve hukuk teminatları, modern bir demokrasinin vazgeçemeyeceği değerlerdir.
- Basın özgürlüğü ve fikir özgürlüğü, demokratik bir kamuoyunun gelişmesi için olmazsa olmaz şartlarıdır.

O halde demokrasinin durumu ve demokrasiden beklenen diğer şeylerin neler olduğu sorusu, üç alanda cevaplandırılmak zorundadır:

- Basın özgürlüğü ve düşünce özgürlüğü bakımından,
- Siyasal katılım ve yönetime katılma bakımından,
- Hukuk güvenliği ve temel hakların teminatı bakımından

Sevgili dinleyiciler, bu arada, sizler bu üç komplekse yabancı değilsiniz.

7. Şimdi gelelim Konrad Adenauer Vakfı'nın bu Demokrasi Raporu Projesi'nde nasıl hareket ettiğine. Bunlar başlıca sekiz adımdan oluşmaktadır:

a. Ağırlıklı konunun seçimi, yani medya, hukuk devleti, siyasi partiler ve yönetime katılma. Her bir ağırlıklı konu üç yıllık bir dönüştürme "ölçülecektir."

b. Araştırma metodunun tanımı ve bilimsel bir partner, yani Duis-

burg-Essen Üniversitesi Prof. Karl-Rudolf Korte enstitüsü aracılığıyla bir analiz çerçevesinin oluşturulması.

- c. Dört kıtada karşılaştırılacak üç veya dört ülkenin belirlenmesi.
- d. Tekdüze hazırlanmış bir anket formu yardımıyla Konrad Adenauer Vakfı uzmanlarınca yerinde yapılacak ampirik araştırma ve analiz.
- e. Her ülkede yapılan araştırmaların toplanması ve birleştirilmesi.
- f. Ara sonuçların bilim adamları uzmanlar ve uygulayıcılar (özellikle seçilen ülkelerden) tarafından uluslar arası bir konferansta tartışılması.
- g. Sonuçların bilimsel değerlendirilmesi ve genel bir analizin yapılması.
- h. Genel bir raporun hazırlanması ve yayınlanması.

Bu araştırmaların ilk sonucu, medya ve demokrasi konularındaki Konrad Adenauer Vakfı 2005 Demokrasi Raporu'dur.

8. Freedom House ve diğerlerinin yukarıda belirtilen değerlendirmelerinin aksine Konrad Adenauer Vakfı, mümkün olduğunca fazla ülkeyi araştırma hürsine kapılmadı, aksine az ülke tercih etti. Ama buna karşılık bunları ayrıntılı şekilde mercek altına aldı. Burada önemli kıstas, önce oralardaki deneye dayalı tecrübe, yani Konrad Adenauer Vakfı'nın oralarda bir temsilciliğinin olması ve uzun yıllardan beri orada çalışmasıdır. Bir başka ölçüt ise seçilen bu ülkelerin, belirli bir gelişme aşaması için ilk örnek olabilecek geçiş aşamasında bulunan veya geçiş aşamasını tamamlamış ülkeler olmasıdır.

Bu şekilde yapılan uzun ve itinalı bir değerlendirme sonucunda araştırma listesine alınan ülkeler şunlardır:

Latin Amerika: Arjantin, Bolivya, Meksika

Avrupa: Rusya, Belarus

Afrika (Çölün güneyindeki ülkeler): Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Nijerya, Güney Afrika

Mağrip ve Yakınoğu: Mısır, Ürdün, Tunus

Asya: Kamboçya, Hindistan, Endonezya

Görüldüğü gibi, burada oldukça farklı gelişim aşamasında bulunan ama gelişim aşamaları bakımından araştırma kapsamında olmayan diğer ülkelerle karşılaştırılabilecek konumdaki ülkeler söz konusudur.

9. Neler sorduk? Somut olarak neleri araştırdık?

Sorduğumuz soruların tamamını burada sıralamak istemiyorum. Bu soruları Demokrasi Raporu 2005'te ayrıntılı şekilde okuyabilirsiniz. Burada söyleyeceklerimi, deyim yerindeyse daha çok basın özgürlüğünün ve demokratik sistemin durumu hakkındaki araştırmanın temel konusunu teşkil eden beş temel göstergeyle sınırlandırmak istiyorum:

- Genel şartlar, yani medya faaliyetlerinin genel yapısı,
- Yasal zemin, yani kurumsal ve yasal şartlar,
- Siyasi şartlar, yani sansür sorunu ve devlet otoritesinin medya üzerindeki etkisi,
- Ekonomik baskı, yani medyanın içinde bulunduğu ekonomik şartlar ve bundan kaynaklanan muhtemel kısıtlamalar,
- Gayri resmi baskı, yani basın özgürlüğünü tehdit edici devlet dışı aktörlerin bulunup bulunmadığı sorunu,

Bu beş temel gösterge, anket formunda birbirinden oldukça farklı ve somut soru yapısıyla desteklenmiştir.

10. Bu araştırmanın sonucu nedir?

Her bir ülkeye ayrı ayrı değinmeden, burada birkaç genel bilgi vermek istiyorum:

- Araştırmanın yapıldığı 14 ülkenin sekizinde son beş yılda basın özgürlüğünde gelişme görülmüştür. Özellikle uluslar arası topluma açılmak isteyen ülkelerde basın üzerindeki devlet baskısı azalmıştır. Bu durum bilhassa iyileştirilen temel yasal şartlarda kendini göstermektedir. Aksi gelişmeler ise örn. Rusya ve Arjantin’de mevcuttur.
- Siyasal baskı sürekli bir olgu değildir, aksine medyayı dalgalar halinde etkilemektedir. Seçimler arifesinde veya siyasal kriz dönemlerinde medya üzerindeki baskı oldukça fazladır – ve bir süre devam eder. Belarus’ta hala basın etki altındadır, daha doğrusu Belarus basına sürekli bir baskı uygulamaktadır.
- İster güçlü ister zayıf otorite sahibi olsunlar, araştırmanın yapıldığı bütün ülkelerde bu devlet otoriteleri basın-yayın özgürlüğünü tehdit edebilirler. Burada özellikle çoğu kez gözden kaçan şu faktör devreye girmektedir:

Temel yasal şartların basın özgürlüğüne müdahaleye izin vermediği veya sınırlı izin verdiği ya da – ki bu da dikkate alınmalıdır – devletin güç tekelinin uygulanmadığı ülkelerde bilhassa devlet dışı güçler, ekonomik baskı ve tekelleşme etkili olur.

- Bir ülkenin ekonomik gelişmesi ve eğitim-öğretim seviyesi basın özgürlüğünü garanti etmez. Yani gayri safi milli hâsılanın yük-

sekiği medyanın özgür olduğunun göstergesi değildir. Ve eğitim derecesi her koşulda, örn. bir hükümet propagandasıyla insanları manipule etmenin otoriter bir rejim için ne kadar zor bir iş olduğu hakkında bir ipucu verir.

- Özel basın-yayın kuruluşlarına izin verilmiş olan ülkelerde fikir çoğulculuğu imkânları artmaktadır. Devlete ait veya devlet tarafından izin verilmiş basın-yayın kuruluşları – üç istisnayı saymazsak – neredeyse her zaman hâkim sınıf için propaganda aracı olarak kullanılmaktadır. Özel basın-yayın kuruluşları ise sadece serbest piyasa ekonomisinin mevcut olduğu ülkelerde gerçekten yaşayabilir ve yaşamlarını sürdürülebilirler.
- Ekonomik baskı, basın-yayın kuruluşlarının kendi kendine sansür uygulamasına neden olur. Geliřmekte olan ülkelerde gazetecilerin ekonomik durumu gerçekten de ekonominin diğer sektörlerinden iyi değil. Bu durumda uygun ve yerinde davranış halinde bir kimsenin varlığını temin eden, şartlara karşı "yazma", yani şartları eleştirme çok yaygın değildir.

11. Konrad Adenauer Vakfı'nın basın-yayın özgürlüğu konusundaki ilk Demokrasi Raporu araştırması 2004/2005 yıllarında yapıldı. Halen bu ülkelerin hukuk devleti nitelikleri araştırılmaktadır. Bununla ilgili Demokrasi Raporu 2006 yılının ikinci yarısında yayınlanacaktır. Kasım ayında yapılacak bir sonraki uluslar arası konferansla da siyasal katılımın ve çok partililiğin şartları araştırmasını başlatacağız.

Dönüşüm gereği tam bir yıl sonra, Kasım 2007'de Medya ve Demokrasi konusundaki araştırmaya start verilecek. Daha sonra o zaman kadar

gececek üç yıl içinde neyin iyiye gittiğine, neyin kötüleştiğine baka-
cağız.

12. Son olarak bir alıntıya yer vermek istiyorum. Bu alıntının kaynağı
Fransız politikacı, tiyatrocu ve girişimci Bernard Tapie'nin otobi-
yografidir. Tapie şöyle yazıyor:

" Çoğu kez en akıllı, en kurnaz patronun bile çevresini, git gide itiraz
ruhunu ve benliğini kaybedebilecek çalışanlar sarabilir. (...) Bunlar,
patronlarının tamamen yanlış yolda olduğunu bilmelerine rağmen
kendilerinde bunu ona söyleme cesareti bulamadıkları için bile bile se-
sini çıkarmazlar."

Bu ifadeleri konumuza uyarlayacak olursak, şu anlam çıkar: Özgür ba-
sın-yayın kuruluşları her zaman bu cesareti kendilerinde bulmak zo-
rundadırlar – çünkü bu cesareti bulmadıkları takdirde veya artık bula-
maz olduklarında, demokraside şüphe var demektir.